1.2.1QlM संस्थया प्रस्तुतेषु सर्वेषु विविधायामवत्सु पाठ्यक्रमेषु (वैज्ञानिक-प्रौद्योगिक-साहित्यसमाश्रयेण शास्त्री/ बी.एस्.सी-प्रभृतिपारम्परिकाधुनिकोपाधिनाम्ना योगशास्त्रस्य प्राचीन-आधुनिकगणितयोः/ अर्थशास्त्रस्य/ प्रबन्धनशास्त्रस्य/ विधिशास्त्रस्य/ सङ्गणकीयविज्ञानस्य/ आयुर्वेदसिद्धान्तस्य (दर्शनस्य)/ कृषिपाराशरस्य/ वृक्षायुर्वेदस्य च सङ्घटनेन समारब्धाः नवीनपाठ्यक्रमाः तथा उदयमानविषयकपाठ्यक्रमाः/ संस्कृताश्रितपाठ्यक्रमाः) अभिनवपाठ्यक्रमाः।

सम्पूर्णानन्दसंस्कृतविश्वविद्यालये सर्वेषु स्नातकस्तरीयेषु स्नातकोत्तरीयस्तरेषु च प्राचीनशास्त्रीयविषयैः सह आधुनिकविषयाणामपि सन्निवेशः कृत विद्यते। तत्र भागद्वयं मुख्यतया विद्यते। एकत्र तु स्वतंत्रतया अर्वाचीनविषयाः मुख्यरूपेण स्वतंत्रविषयरूपेण सम्बद्धः पुनश्च केचन विषयाः ऐच्छिकताया समाविएटाः। विशिष्य च संस्कृतशास्त्रीयग्रन्थेषु च अन्तर्विषयिणीं पद्धतिमनुसृत्य आधुनिक विषयाणां **यथा इतिहास- भौतिकविज्ञानम् गणितय-विज्ञानानि, राजनीतिशास्त्रम्, शिक्षाशास्त्रम्, समाजशास्त्रं मनोविज्ञान, मानवव्यवहारशास्त्र, अर्थशास्त्रम्, प्रबन्धशास्त्रम्, संगणकीयं विज्ञानम्, धातुविज्ञानम्, पर्यावरणविज्ञानम्, मनोविज्ञानम्, जीवविज्ञानम्, इत्येते प्रभृताः विषयाः सम्बद्धतया सन्निहितास्सन्ति।** शास्त्रिस्तरे निर्धारितेषु अनिवार्य पाठ्यक्रमेषु निर्धारिते मेघदूते पर्यावरणसम्बन्धिनो विषयाः प्राकृतिकचिन्तनसामग्रश्च गुम्फिताः सन्ति।

तत्र च भारतीयसंस्कृतिः इति द्वितीये प्रश्नपत्रे लौकिकविषयाणां प्रतिपादनपूर्वक छात्रेम्यो सामाजिकं स्परूपं पाठ्यते। अनुवादपद्धत्या च विविधानां भाषाणां वैज्ञानिकपक्षाणां स्परूपविमर्शनं विधाय अनुवादादिषु प्रकल्पेषु छात्राणं प्रतिभायाः दृढीकरणं पाठ्यक्रमेण विधीयते। वर्णव्यवस्थायाः विविधपक्षाणां शास्त्रीयस्वरूपेण सह तस्य सामाजिकं स्परूपं किञ्च ऐतिहासिकदृष्ट्या महाकाव्यानां रामायाणमहाभारतादीनां विश्वकोषत्वेन ख्यापकत्वात् सर्वेषां

आधुनिकविषयाणां समन्वयात्मकं अध्ययनमत्र पाठ्यक्रमे विधीयते। भारतीयज्ञान विज्ञानशाखासु शास्त्रीयानां महाकाव्यानां किं महत्त्वमिति प्रतिपादयता पाठ्यक्रमेण छात्राणां सर्वविधाः विकासः अभिहितो विद्यते। धर्मशास्त्रे मनुस्मृतिद्वारा समाजशास्त्रं, न्यायशास्त्रे प्रमाणादीनां पदार्थानां च विवेचनेन भौतिक विज्ञान विषयाणां परमाणुब्रह्माण्डादीनां विश्लेषणं ज्योतिषशास्त्रे च गणित फलितसिद्धान्त पाठ्यक्रमेषु आधुनिकविज्ञानस्य सर्वेषां आविषकाराणां मूलत्वं कथं वैदिकवाङ्यमये निहितमिति पाठ्यचर्यायां सन्निविषटो विद्यते। यथा भास्करप्रणीता सिद्धान्तशिरोमणिः छात्रान् खगोलीयं गणितं भौतिकं रासायनिकञ्च विज्ञानं बोधयति। बराहमिहिररचिता बृहत्संहिता पर्यावरण-धातु-जीवविज्ञाननां कोषरूपा विद्यते। होरास्कन्धेच चिकित्सा-मनोविज्ञान पक्षाणामालम्बनं पाठ्यक्रमे कृतं विद्यते। वैदिकविषयाणां पाठ्यक्रमे च संहितादिग्रन्थेषु मूलयपेण वैदिकविज्ञानं बोध्यते तथैव आख्यकगृह्यसूत्रादिग्रन्थेषु मानवव्यवहारशास्त्रमभिलक्ष्य सर्वेऽपि विषयाः सान्निविष्टाः सन्ति। कोश-निरूक्तादिमाध्यमेन आधुनिकभाषाविज्ञानेन संगणकेन च संस्कृतभाषायाः कथं प्रायोगिकदृष्टया समन्वयः भवेदित्यपि पाठ्यचर्यायाः अनिवार्यविषयाः सन्ति। कुण्डमण्डपसिद्धि, वेधशालाविज्ञानादि पाठ्यांशमाध्यमेन पारम्परिका छात्रा साक्षात्तया आधुनिकविषयैः सह सम्पृक्ताः भवन्ति। पाणिनीयशिक्षा-याज्ञवल्क्यशिक्षा-नारदीयशिक्षादि ग्रन्थेम्यः आधुनिक शिक्षाशास्त्रस्य ये खलु नियमकाः बिन्दवः सन्ति, तेषां स्फोरणं छात्रेषु विधीयते। साहित्यशास्त्रे च पाठ्यक्रमे महाकाव्य- दीनां माध्यमेन लोककलानां परिपोषणं पुनश्च नाटकादीनाभभिमञ्चनेन छात्रेषु अभिनयकौशल विकासः पाठ्यक्रमेन सम्पाद्यते। कादम्बरी- मृच्छकटिकम् – शिशुपालवधम् इति शास्त्रिकक्षायां निर्धारितैः पाठ्यक्रमांशैः समाजशास्त्र- राजनीतिशास्त्र- मानवव्यवहारशास्त्र- प्रबन्धनादिविषये च दक्षता छात्रेषु उपपाद्यते।

(क) सिन्धुवादवृत्तम्–सम्पा.-श्रीबटुकनाथशास्त्री खिस्ते। प्र. शारदा प्रकाशन संस्थान, वाराणसी 30

(ख) अभिज्ञानशाकुन्तलम्–महाकविकालिदासकृतम् 70

द्वितीयं प्रश्नपत्रम्– पद्यानुवादनिबन्धसंस्कृतीनाम् 1 0 0

(क) मेघदूतम् (पूर्वार्द्धम्) 40 (ख) अनुवादः–संस्कृताद् हिन्दी

गृह्यसूत्रमुत्तरार्धम्

तुलनात्मकदृष्ट्या च पाठ्यक्रमेषु प्राच्यपाश्चातयमनोविज्ञानम् , योगदर्शनस्य विविधः सैद्धान्तिकाः प्रयोगिकाश्च पक्षाः, तुलनात्मकदर्शनद्वारा सर्वेषां प्राचीनदर्शनैः सह अर्वाचीनानां दर्शनानां दृष्टिरपि छात्रेभ्यः प्रदीयते। ज्योतिषविभागे तु स्नातक स्नातकोत्तरेषु सर्वेष पाठ्यक्रमेषु विशिष्य सिद्धन्ते गणिते च आधुनिकगणितस्य स्नातक-स्नातकोत्तरसभकक्षीया अध्ययनाध्यापन पाठ्यचर्या विद्यते। तत्र न केवलं ग्रन्थानां पंक्तिशः उध्ययने अपि प्रयोगिकद्दष्ट्यापि पारम्परिकविषयाणां दक्षता छात्रेषु सम्पाद्यते। तत्र संगणक द्वारा भाषाविज्ञानस्य विषयाणां व्याकरणशास्त्रसाहाप्येन, यन्त्रप्रयोगयरम्परायाः वेधशाला यन्त्रालय द्वारा अभियान्त्रिकीपद्धोः रङ्गमञ्चाभिनयद्वारा कलाकौशलविकासाय पाठ्यक्रमः संकल्पबद्धो विद्यते। इतोप्यग्रे तु धर्मदर्शनाविभागे तु यहूदी-ईसाई-इस्लामादीन धर्मविषयकं चिन्तनञ्च छात्रेभ्यो विज्ञाप्य तेषां मनसि सर्वधर्मसद्भावनायाः विकासः पाठ्यक्रमस्य लक्ष्य विद्यते। अथ प्राचीनराजशास्त्रार्थशास्त्र विषयकेषु पाठ्यक्रमेषु वैदिककालादरम्य अद्यावधि यावत् सर्वेषां प्रबन्घतन्त्राणां राजनीतिनियामकानां अर्थशास्त्रीयसिद्धान्तानां च अध्ययनाध्यापनं कौटिलीयार्थशास्त्रम्ः समारभ्य वर्तभानकालिकानां साहित्यानां अध्यापनेन छात्राः दक्षाः भवन्ति।

(निम्नलिखितेषु खवर्गान्तर्गतैकस्य विषयस्य ग्रहणमनिवार्यम्)

१. राजशास्त्रम्, २. अर्थशास्त्रम्, ३. इतिहासः, ४. प्राचीन-भारतीयेतिहासः संस्कृतिश्च,
५. भूगोलः,६. हिन्दीभाषा,७. नेपालीभाषा, ८. पालिः, ९. प्राकृतम्, १०.
प्राचीनभारतीयराजनीतिः,
११. विज्ञानम्, (रसायनविज्ञानम्, जीवविज्ञानम्,भौतिकविज्ञानम्,) १२.
तुलनात्मकदर्शनम्,
१३. समाजशास्त्रम्,१४. भाषाविज्ञानम्, १५. गृहविज्ञानम्, (केवलं बालिकानां कृते)
१६. इतिहासपुराणम्, १७. कन्नड़भाषा।अंग्रेजी, जर्मन, रूसी, फ्रेञ्च, चीनी, तिब्बती-भाषायां च प्रतिखण्डमेकं प्रश्नपत्रं भविष्यति यद् उत्तरमध्यमायांतत्समकक्षपरीक्षायां वा अंग्रेजीविषयं गृहीत्वा उत्तीर्णाः परिक्षार्थिनःस्वेच्छया ग्रहीतुं प्रभवन्ति। उत्तीर्णतायां प्रमाणपत्रे तदुल्लेखोभविष्यति। अतिरिक्तविषये प्रथम-खण्डम् अंग्रेजीविषये उत्तीर्ण एवद्वितीयखण्डे अंग्रेजीविषये अन्वेतुमर्हति।

एतदतिरिच्यापि विश्वविद्यालयस्य पाठ्यक्रमाः परस्परं परम्परां परिरक्षयन्तः आधुनिकविषयान् द्योतयन्ति। यथा हि आचार्यस्तरेषु पाठ्यक्रमेषु योगदर्शने निबद्धानां पाठ्यंशानां प्रयोगदृष्ट्या महन्महत्वं वरीवर्ति। वास्तुशास्त्रीयग्रन्थेषु च प्रकृतिचिन्तनम्, अभियांत्रिकीचिन्तम्, मनोविज्ञानादिकाः विषयाः वर्तन्त एवं। संस्कृतशास्त्रेषु स्त्रीपुरूषयोः सन्तुलनविषये आचारविचारव्यवहारकर्त्तव्यादि विषये च सर्वेषुपाठ्यक्रमेषु अभिनिवेशः विद्यते। कर्मकाण्ड-पौरोहित्यादिपाठ्यक्रमे च सद्धिान्त प्रयोगयोः साहचर्यता विद्यते।